

je bil namreč strašno nezaupljiv —, mi je z listka prebral verze, za katere se je pridušal, da so Prešernovi, zraven pa še pristavil, da ima takih listkov še več.

Napis na listku tega odpustka se je glasil takole:

*Svet' Tilen s Krasa,
daj moža, četud' do pasa,
'z lesa al kamna,
da je lè tegà moškega znamna.*

Seveda niti zdaj, štirideset let po tem dogodku, ne vem več kot takrat. Meni vsaj zvenijo verzi prešernovsko; če so res njegovi, je drugo vprašanje, a sramote mu ne bi delali.

Niko Košir

MILORAD PAVIĆ, HAZARSKI BESEDNJAK

Odločitev Pomurske založbe, da uvrsti vsako leto v svoj knjižni program prozno delo, ki je dobilo leto dni pred tem nemara najbolj cenjeno srbsko knjižno nagrado (Ninovo) in velja potemtakem za najboljše srbsko prozno delo preteklega leta, je več kot hvale vredna. Ob mlinih, ki v kulturi meljejo vse bolj počasi, nam je tako Slovincem zagotovljena možnost, da se hitro, kolikor je sploh mogoče, v prevodu seznanimo s tistimi srbskimi proznimi deli, običajno romani, ki jim je priznana tako rekoč nesporna kvaliteta, so pa obenem tudi pravi bestsellerji vsaj na območju Srbije. Tako smo ob koncu leta 1985 dobili v branje tudi delo, nagrajeno leta 1984, ki je v poldrugem letu izšlo v več kot 40.000 izvodih in izide kmalu menda tudi v madžarskem, poljskem, nemškem, francoskem, ruskem, španskem, angleškem in portugalskem jeziku. Toda slovenski prevod je po zaslugi vodstva Pomurske založbe in prevajalca ter pisca dovolj informativne spremne besede Janka Modra izšel kot prvi.

Če se še spominjamo definicij postmodernizma, lahko takoj ugotovimo, da se ta oznaka Miloradu Paviću in njegovi literaturi vsekakor zelo prilega. Za to priča npr. že naslov prve od njegovih knjig, naslov pesniške zbirke Palimpsesti iz l. 1967. Postavko pa potrjuje navsezadnje tudi Hazarski besednjak že s svojo obliko. Pisan je namreč kot »roman leksikon«, torej kot roman, ki si je obliko izposodil pri znanosti in tako na svojstven način obnovil eno starodavnih teženj literature (realizem, naturalizem; Balzac, Zola itd.), da bi postala del znanosti in si pridobila, vsaj na videz, neoporečnost in avtoriteto znanstvene discipline. Pavić pojasnjuje svojo odločitev za to, da je napisal zgodovinski roman o skrivnostnih Hazarih v obliki leksikona, z anekdoto, ki jo je povedal na tiskovni konferenci ob izidu slovenskega prevoda. Na nekem literarnem večeru je znani beograjski psihater izjavil, da je leksikon najustreznejša literarna forma, ker spodbuja avtentična infantilna občutja in čustva v človeku, seveda infantilna v pozitivnem pomenu besede. Poleg tega, da leksikon kot zakladnica na poljuden način sežetih znanj resnično izzove v vsakem uporabniku neke vrste začudenje in hkrati občudovanje, hkrati pa tudi omogoča bolj sproščen način branja, ker je mogoče brati gesla po poljubnem vrstnem redu, klasično oblikovani roman pa s svojo obliko in fabulo tako rekoč vsiljuje bralcu en sam določen bralni način. To naj bi bila poglobitna razloga za to, da je Pavić že pred tem zbrano in pripravljeno, a ravno zato, ker ni našel ustrezne oblike, še neobdelano gradivo o usodi izginulega ljudstva in cesarstva, ki je bilo na višku moči v 9. in 10. stoletju in je ležalo med Kaspijskim in Črnim morjem, zapisal v obliki leksikona. Seveda pa prizadevnejši kritiki tako v zvezi z obliko, v zvezi z iskanjem podobnosti med dogodki v različnih časih in v zvezi z notranjimi razmerji med po-

sameznimi elementi vsebine in oblike navajajo tudi razne znane zglede (npr. Borgesa), ki naj bi jih bil Pavić vsaj upošteval, če že ne posnemal.

Kakorkoli že, treba je ugotoviti in priznati vsaj to, da je Pavićev »roman leksikon« zanimivo, nenavadno spretno napisano in izjemno aktualno delo, lahko bi celo rekli delo, ki nas, čeprav obravnava zgodovinsko snov, pravzaprav opominja, kakšna utegne biti naša usoda. Po drugi strani pa je treba opaziti, da roman nikakor ne govori samo o Hazarih in celo ne samo o ljudeh, ki so o skrivnostnem ljudstvu pisali, razmišljali in raziskovali njegovo usodo, pa naj gre za resnične ali izmišljene osebe. Hazarski besednjak je poleg tega, da je roman o izginulem ljudstvu, ki je v veliki meri samo zakrivilo svoj odhod z odra zgodovine, ker se je podredilo tuji ideologiji (religiji) in s tem tuji moči, in poleg tega, da je fantastična pripoved z osrednjo temo sanj, ki jih Pavić obravnava na doslej neznan način, tudi roman o usodi zgodovine (kot vede) in zgodovinske resnice. Roman namreč nazorno popisuje, kako resnica spreminja svoj obraz, osvetljena z lučjo zdaj te zdaj one ideologije (religije), katerih vsaka izkorišča zgodovino za to, da utemeljuje in vsiljuje svojo sliko sveta kot edino pravo in resnično. Če beremo Hazarski besednjak s tega vidika in tudi z vidika že omenjenih dognanj, da naj bi Hazari sami priklicali in izzvali svoj zaton v teminah zgodovine, se najbolj jasno izkaže vsa aktualnost dela, ki

nevsiljivo (oziroma vsaj ne na način uveljavljanja takšne ali drugačne ideologije) priča o nevarnosti, ki preži na vsako ljudstvo, ki se iz kdo ve kakšnih razlogov, prostovoljno ali pod pritiskom, odreče svoji avtohtonosti (jeziku, veri, običajem, vrednotam . . .) in sprejme kakršnokoli tujo duhovnost (ideologijo) kot nekakšno svojo novo subjektivnost ter pri tem izgubi in zanemari svoj notranji temelj. Takšno ljudstvo nazadnje nujno celo objektivno (fizično) izgine, se tako rekoč izniči.

Kot rečeno, pa je mogoče delo brati tudi kot fantastično prozo o lovcih na sanje in razlagalcih sanj, ki vedoč, da so sanje v resnici življenje nekoga drugega (njegova budnost), medtem ko je naša budnost sen tega drugega, ki je lahko druge vere ali celo naš sovražnik, iščejo drug drugega po svetu in se tudi najdejo v — smrti.

Nemara je prav posebna oblika s treh vidikov (krščanskega, judovskega in muslimanskega) osvetljene in oblikovane delno dokumentirane in delno apokrifne historije o Hazarih in hazarskem izročilu omogočila avtorju bogat preplet pripovedno in izpovedno plodnih tematsko-sporočilnih tokov v delu, ki na izredno plastičen in mestoma aforističen način izreka neke vrste memento temu našemu času in svetu.

O bogastvu stila, ki se zgleduje pri baroku, in motivov v obliki vrste zanimivih usod ter prepletov teh usod, pa je treba reči, da v sodobni prozi redkokdaj opazimo takšne odlike v tolikšni meri.

Tone Peršak

SPREHOD PO JUGOSLOVANSKIH IN TUJIH REVIJAH

Dvojna številka zagrebškega Foruma (10—11), ki so jo šele zdaj poslali na uredništvo, prinaša uvodoma deset pesmi Dragutina Tadijanovića, ki so nastale lani. O njegovi liriki piše Ivo Frangeš. Eseg ima naslov *Neminljivost*

minljivosti in je hrvaško besedilo iz dvojezične Tadijanovićeve pesniške zbirke, ki je izšla z naslovom *Senca življenja, L'ombra della vita*. Čedo Priča objavlja »dramske prizore iz časa Stjepana Miletića« z naslovom *Ostavka*. Novelo *Pesnik in domobranci* je napisal Josip Barković.

*